

Utajený prozaik

Jméno Karla M i l o t y není sice literární veřejnosti neznámé - někdejší čtenáři Plamene se pamatují na jeho kritiky a čtenáři edice Omega z Mladé fronty si pravděpodobně připomenou jeho jméno v souvislosti se svazkem "Kapitán Exner uvádí" -, ale v posledním desetiletí přece jen zmizelo z obzoru.

Povídka "Hrad" otištěná v uvedeném sborníku však představuje jen vrchol ledovce - autorovy prozaické tvorby -, který je dosud ponořen pod hladinou publicity.

Co je příčinou toho, že práce autora, které odpovídají nárokům na literární kvalitu, jsou odsouzeny k utajení ve fázi rukopisu? Nepochybně jsou to poměry v našich literárních redakcích, kde hrstka nadšenců je nucena úporně bojovat o každý jen trochu výjimečný text s byrokraty, jejichž literární erudice se omezuje na nesčetněkrát přežvýkané formulky realističnosti umění (zvláště pak socialistické) a angažovanosti spisovatelů. Tady se rodí onen pro současnou literaturu specifický polotvar, jenž beletristickou formou šíří v publiku hesla oficiální ideologie vyráběná pro potřebu dne - tu ke zvýšení doживosti, onde za snížení zmetkovitosti, za zlepšení práce národních výborů, za inovaci v průmyslové výrobě, za zdokonalení služeb obchodu atd. atd. (- viz seriály Jaroslava Dietla či "bestsellery" typu Švejdy "Havárie").

V takovém ovzduší nemá autor, jenž nechce psát mravo-

ličné obrazy "ze života" (rozuměj z oblasti, která je jako životně důležitá úředně schválena), nýbrž jenž hledá vlastní cestu, jak vyslovit to, co dnešní člověk skutečně cítí, žádnou šanci. Jde tu samozřejmě o českého autora. Kdyby se Milota narodil v Columbií a jmenoval se Márquez, byl by možná už dnes přeložen a stal by se "hitem" sezony.

Milota je však prototypem spisovatele, jenž nechce jít po povrchu jevů a tvářit se přitom, že proniká do "žhavého jádra" současnosti. Jasně si uvědomuje povrchnost jevové slupky života a snaží se nejen prorazit její každodenní krunýř, nýbrž i vyjádřit pocit člověka, jenž za tuto slupku pronikl. Proto každá jeho próza, nezávisle na látce, z níž čerpá jeho obraznost, má ráz symbolistní, metaforický. Milota vždy pracuje s dvěma plány svých textů.

Navenek jsou jeho prózy minuciózním, někdy by se dalo říci až suchopárným popisem vnějších detailů; každý ten detail má však svůj "druhý", metaforický význam (sr. například popis hradu ve stejnojmenné povídce, popis rokokového prostředí v povídce "Pastorála", barokních exteriérů a interiérů v historické novele "Děblův dům" připomínající gotické romány hrůzy atd.). Tyto „druhoplánové“ významy vždy odkazují do sféry "jiného", než je daná jevost, totiž do sféry fatálních souvislostí a vztahů vymykajících se zkušenostní logice.

Milota patří k těm moderním autorům, kteří rozrušují zkonvencionalizovanou eschatologickou doktrínu a jiného smyslu a kteří před čtenářem otvírají "temné" pozadí život-

ních jevů skryté pod všedním povrchem. V tom můžeme jeho prózy srovnávat třeba právě s "árquezem, v jehož díle rovněž dochází k prolínání dvou rovin - empirické a mýtické.

Už touto dvouplánovostí, metaforičností své prózy se Milota dostává do konfliktu s panujícím oficiálním "realistickým" kánonem.

Druhý rys, který autora staví do opozice vůči vládnoucí konvenci, je právě jeho negativní vztah vůči eschatologickým koncepcím dějinného vývoje, které se v politické praxi stávají nástrojem potlačování tvůrčí iniciativy (je totiž uznávána jen jedna dějinná pravda), a tudíž i prostředkem udržování sociálního establishmentu. Proti tomuto historickému determinismu staví Milota ve svých prózách tajemnost, neurčitost dějinného smyslu, živou spontaneitu náhody, která ruší domněle osudové předurčení dějinného smyslu, zpochybňuje racionalistický model dějinné logiky.

Dalo by se říci, že Milota je ve svém pojetí dění až antiépický - dějinnost jako by u něho spočívala v pohybu nahodilé časové perspektivy kolem nehybně trvajících věcí (sr. jeho důraz na architekturu, krajinný profil apod. - tj. na symboly životní stálosti proti efemérnosti lidské perspektivy).

Jestliže v prvních prózách ("Sud", 1. varianta) měl tento odpor vůči logice dějinného determinismu ráz absurdně provokativního gesta, pak v pozdějších novelách ("Major Motl", "Děblův dům") lze sledovat růst morálního akcentu - jde tu o mýtickou, tajemnou dějinnou spravedlnost, která se nepřerojevuje v logickém řádu kauzality, ale naopak v nahodilos-

ti,absurditě mařící lidské záměry a postihující jejich pů-
vodce (v povídce "Major Motl" například loupežný vrah na-
konec hrou "zlé" náhody přijde o cíl svého pečlivě připra-
veného zločinu,v novele "Dáblův dům" zase feudál,jenž se
provinil smrtí svého poddaného,umírá hrůzou z halucinací
špatného svědomí apod.).Přitom ovšem nelze v takovém vý-
voji děje spatřovat záměr nějaké "vyšší" síly,dávající
dění předurčený mravní smysl - naopak,vše je tu dílem
"zlé" náhody,hrou osudu,jehož nevyzpytateľnost zabíjí
zločince i jejich oběti.

Jiným příznačným rysem Milotových próz je,že ve všech
jde tak či onak "o život" v doslovném i přeneseném smyslu.
Jediná dosud publikovaná próza má ráz kriminální povídky.
Obdobně je tomu i v novelách "Pastorála","Major Motl" či
"Dáblův dům". V jiné próze - spíše hříčce -, "Černý hřib",
jde o zmizení člověka; v povídce "Den matek" o blížící se
smrt atd. Kriminální a "morbidní" ráz těchto próz má - jak
to u Miloty ani jinak nemůže být - ovšem metaforický smysl.
Nejde tu o zločin jako takový,ale především o otázky ži-
vota,jeho cíle,jeho konce - smrti.Smrt je u Miloty všude-
přítomným pozadím života,je oním tajemstvím,jež je zdrojem
životní absurdity.

Je možno nalézat a charakterizovat další rysy autor-
ova díla - například zdůrazněnou vnější statičnost,popisnost,
která v sobě skrývá utajenou dynamiku nebo jeho virtuózní
kombinatoriku ve stavbě příběhu,prolínání časových a míst-
ních rovin a perspektiv,které znesnadňuje čtenářovu orien-
taci ve fiktiivním světě a vzbuzuje pocit zmatku,tajemství,

nejistoty až úzkosti. Bylo by též zajímavé sledovat filiaci Milotova estetického cítění a jeho stylu - vztahy ke Kafkovi, k francouzskému "novému románu" (zvláště k A. Robbe-Grilletovi a M. Butorovi) či k reprezentantce české experimentální prózy třicátých a čtyřicátých let Miladě Součkové, s níž ho spojuje asociativní uvolňování dějové kontinuity příběhu rozkládající děj na mozaiku zdánlivě nesourodých detailů (připomínajících výtvarnou koláž), jejichž smysl se odhaluje teprve ex post, z hlediska celku. Bylo by možno hovořit i o jeho jazykovém výrazivu vyznačujícím se především až úzkostlivou snahou o přesnost v pojmenování a popisu věcí, ale abstraktním ve volbě jmen postav.

To všechno jsou rysy, které Milotu stavějí do opozice vůči současné prozaické konvenci mělké žánrové drobnokresby a ploché ilustrace politických hesel. Přes své nedobrovolné mlčení (postihující hlavní oblast jeho tvorby, prózu, neboť jako libretista se dokázal již na veřejnosti prosadit) patří Karel Milota k autorům, kteří reprezentují tvůrčí hodnoty současné české prózy právě svou vypjatou romanticky modernistickou stylizací. Je dobré si tyto skutečnosti aspoň ve zkratce uvědomit dnes, aby bylo možno pochopit jeho místo v literatuře naší doby v čase, kdy jeho tvorba bude zpřístupněna čtenářům:

A l e š H a m a n